

HOZZÁSZÓLÁS A MAGYARRÓL IDEGEN NYELVRE KÉSZÜLŐ MŰSZAKI FORDÍTÁSOK PROBLÉMÁJÁHOZ

Gál Endre

Az utóbbi időben örvendetes, de egyben vészjósló módon szaporodnak a műszaki fordítás problémáival foglalkozó sajtóhangok. Örvendetes ez a jelenség azért, mert arra mutat, hogy kezdjük felismerni a probléma komolyságát, vészjósló pedig azért, mert a cikkek szaporodása a probléma sürgető voltára utal.

Mióta NAGY Ernő a TMT-ben megkongatta a vészharangot a műszaki fordítások kátyuba jutott kérdésének megoldásáért, a napisajtóban és folyóiratokban egyaránt többen foglalkoztak a kérdés általános és

speciális vonatkozásaival. Igen tanulságos volt e megnyilvánulások közül dr.VÉGH Béla cikke a TMT januári számában. Bár az idegen nyelvekről magyarra készülő műszaki fordítások helyzetét korántsem tartom kielégítőnek, súlyossága össze sem hasonlítható a magyarról idegen nyelvekre készülő fordításokéval. Így a kérdés felvetése több mint időszerű volt.

Mint az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Dokumentációs csoportjának a vezetője és az Egyetem többnyelvű Tudományos Közleményeinek a szerkesztője, a fordítások terén bőséges és - valljuk be - őszintén - igen szomoru tapasztalatokkal rendelkezem. Ezekből a tapasztalatokból szeretnék itt néhány közérdekű következtetést levonni, éspedig kizárólag a magyarról idegen nyelvekre készülő fordításokra nézve.

Dr.VÉGH Béla igen helyesen tapintott rá ennek a problémának egyik olyan alapvető tényezőjére, mely tulajdonképpen még a fordítás szféráján kívül esik. Vitathatatlan tény, hogy azoknak a magyar szövegeknek nagyrésze, melyekről idegen nyelvű fordításoknak kell készülniük - kevés tiszteletreméltó kivétellel - nemcsak fordításra, de magyar nyelvű közlésre is alkalmatlanok. Az első baj tehát ott van, hogy a fordító olyan szöveget kap, melyet nem ért meg, vagy félreérthet. A magyar szöveg szakmai és nyelvi helyességének megteremtése azonban semmiképpen sem a fordító vagy a fordítás szakmai helyességét ellenőrző lektor feladata. Amíg tehát a szerzők meg nem tanulják gondolataikat szabatosan, magyarosan kifejezni, vagy a fordításra kerülő magyar szövegek igen alapos és lelkiismeretes szakmai ill. nyelvi lektoráláson nem esnek át, addig jó műszaki fordítás aligha remélhető, márcsak azért sem, mert a zavaros, fárasztó magyar szöveg előbb-utóbb elveszi a legigyekezőbb fordító kedvét is.

Nézzük ezután, mi szükséges ahhoz, hogy valaki idegen nyelvre is fordítani tudó, jó műszaki fordító legyen. A követelmények nagyjából az alábbi pontokba szedhetők:

1. Természettudományi és műszaki alapismeretekre kiterjedő, széleskörű, alapos általános műveltség.
2. A választott szakterület alapos ismerete.
3. Az idegen nyelv és ezen belül az idegen műszaki nyelv /nemcsak a terminológia! / tökéletes ismerete. /A magyar szaknyelv ismerete magától értetődik./
4. Fordítástechnikai tapasztalatok.
5. A fordítás alapos kidolgozását biztosító munkamódszer.

A fentiekből következik, hogy a jó műszaki fordítónak nem kell feltétlenül mérnöknek lennie. Tapasztalataink majdnem ennek az ellenkezőjét bizonyítják. Legalább is addig, amíg műszaki szakembereink a jó műszaki fordítókra kötelező fegyelembé bele nem illeszkednek.

A felsorolt követelmények kielégítése azonban csak akkor bizto-

sítható, ha a műszaki fordítás a még ma is általánosan elterjedt "partizánkodásból" a megérdemelt megbecsülést élvező hivatássá válik.

NAGY Ernő, akivel annak idején együtt tanítottunk a Lenin Intézetben és az Idegen Nyelvek Főiskoláján, tanúsíthatja, hogy a módszeres fordítóképzés - annak ellenére, hogy akkor óhatatlanul magán viselte az uttörő jellegű kísérletezés és részben az erőszakolt "gyorstalpalás" minden káros következményét - végső soron kielégítő eredménnyel járhatott volna, ha az akkori helytelen beiskolázás ill. a végzett hallgatók megfelelő elhelyezése körül felmerült nehézségek, melyek végül az intézményes fordítóképzés beszüntetéséhez vezettek, nem kedvetlenítik el az oktatókat és hallgatókat egyaránt. Ez feltétlenül hiba volt és rendkívül hátrányosan befolyásolta a fordítói hivatás kialakulását. Nem látszik biztosítottnak e hibák megismétlésének elkerülése a Népgazdaság 1963. november 12-1 számában ismertetett, az év őszén felállításra kerülő Nyelvi Intézetben tervezett fordítóképzésnél, vagy bármilyen más, hasonló jellegű intézménynél sem.

Tökéletesen igaza van dr.VÉGH Bélának abban is, hogy jelenleg igen sok hibás, sőt nevetséges idegen nyelvű fordítás készül nálunk és kerül ki - sajnálatos módon - külföldre is. Ez azonban nem általánosítható. Igenis készülnek az országban színvonalas, jó idegen nyelvű műszaki fordítások is. Csupán az a kérdés, hogy milyen társadalmi munkaráfordítással? Vajon megéri-e némelyik lefordított mű a beléje fektetett tömegtelen fordítói és lektori munkát, időt és pénzt? Véleményem szerint az idegen nyelvekre lefordítandó műveket ebből a szempontból alaposabban meg kellene vizsgálni.

A kétes értékű idegen nyelvű fordítások - az eredetiben rejlt okoktól eltekintve - nemcsak onnan származnak, hogy azokat nem megfelelő képességű és képzettségű fordítók készítik, hanem elsősorban abból is, hogy a lektorálásuk felületes vagy egyoldalú. Dr.VÉGH Béla felveti a lektor hatáskörének kérdését. Gyakorlati tapasztalatok bizonyítják, hogy minél többen néznek át egy fordítást, annál több eltérés keletkezik az egyes lektorok nézetei között. Az általában szokásos egyszeres szakmai és nyelvi lektorálás esetében három különböző vélemény alakulhat ki: a fordítóé, a szakmai lektoré és a nyelvi lektoré. Ebből olyan furcsaságok is keletkezhetnek, hogy a szakmai lektor kijavítja a fordító vélt hibáját, majd a nyelvi lektor visszajavítja, mert a szakmai lektor összezeavarta a nyelvtani összefüggéseket. Ez semmiképpen sem szolgál a fordítás előnyére.

Ahhoz, hogy valaki idegen nyelvű műszaki szöveg jó szakmai lektorálását elvégezhesse, a követelmények majdnem azonosak a jó műszaki fordítóval szemben támasztott követelményekkel, csupán a 3. pontban mutatkozik eltérés, amennyiben a szakmai lektor számára az idegen nyelv általános magas színvonalú ismerete nem feltétlen követelmény.

Ha pedig a követelmények azonosak, sőt a műszaki fordítókkal szemben támasztottak bizonyos tekintetben nagyobbak, akkor feltehető, hogy aki jó műszaki fordító, az egyben jó szakmai lektor is. Ez

a tétel a gyakorlatban több esetben bebizonyosodott /ami nem akarja azt bizonyítani, hogy a szakmai lektor semmiképpen se legyen szakember, mérnök/. Azt azonban állítom, hogy a szakember csak akkor lehet jó szakmai lektor, ha a felsorolt követelményeknek maradéktalanul eleget tesz. Ha bármelyik pontban hiányosságai vannak, lektori munkája nem lehet kifogástalan.

Az 5. pontban említett munkamódszer, szerintem, a fordítói ill. szaklektori kvalitás egyik döntő eleme. Első és legfontosabb tényezője a lelkiismeretesség. Sajnos helytelen tarifarendszerünk nem ösztönöz erre. A fordítónak időt kell adni a fordítás alapos kidolgozására, amihez hozzá tartozhat tekintélyes mennyiségű eredeti idegen nyelvű szakirodalom áttanulmányozása, a szerzővel való konzultálás stb. is. A lektorral való előzetes konzultálás javasolt módszerét nem tartom célravezetőnek, mert sok esetben gyengíti az ellenőrzés objektivitását. A lektornak szintén elegendő idővel kell rendelkeznie ahhoz, hogy minden vitás kérdésnek alaposan utána nézhessen. Olykor neki is sok eredeti szakirodalmat kell elolvasnia a fordítás helyességének megállapításához ill. a hibák kijavításához.

Az idegen és magyar szakirodalom állandó olvasása egyébként alapvető követelmény mind a fordító, mind a szaklektor esetében, mert csak így sajátítható el az élő műszaki nyelv. Sokan olvasnak idegen nyelvű szakirodalmat anélkül, hogy az illető nyelvet akárcsak középfokon is tudnák. Minimális és általában merőben passzív nyelvtudásuk is elegendő azonban ahhoz, hogy egy-egy rövidebb szakcikkéről felületes képet nyerjenek, főként a benne lévő képletek és ábrák alapján. Ez azonban idegen nyelvű szakmai lektoráláshoz nem elegendő.

Szokásos, mint már említettem, a külön nyelvi lektorálás is. Kétségtelen, hogy jelenleg erre nagyönis szükség van. Ha azonban sikerül olyan műszaki fordítókat nevelni, akik szakmai lektorálásra is alkalmasak, ezzel egyben a nyelvi lektorálás is megoldódik, hiszen a fordítónak az idegen nyelvet legmagasabb szinten kell tudnia. A műszaki nyelv minden idegen nyelven sajátos, az irodalmi nyelvtől gyakran élesen elütő tulajdonságokkal rendelkezik. Veszélyes tehát merőben irodalmi beállítottságú lektort "szabadítani" a fordításra. Arról pedig, hogy szakosított "műszaki nyelvi lektorokat" képezzünk, már csak azért sem lehet komolyan beszélni, mert a velük szemben támasztott követelmények messzemenően megegyeznének a műszaki fordítókkal szemben támasztottakkal.

Ahogy van igazsága dr. VÉGH Bélának abban, hogy annak, aki jó idegen nyelvű műszaki fordításokat akar készíteni, időnként - sőt mondhatnánk rendszeresen - idegen nyelvről magyarra is kell fordítania, ugyanúgy igaz az is, hogy igen hasznos - sőt talán egyenesen megkövetelendő - lenne, hogy a fordítók időnként szakmai /illetve szakmai és nyelvi/ lektorálást, a lektorok pedig fordítást is végezzenek. Mind a fordítás, mind a lektorálás színvonalának emeléséhez igen hasznos lenne, ha ugyanazok a személyek felváltva végeznének fordítói és lektori munkát. A tapasztalatcsere ezen a téren rendkívül hasznos, mert hozzásegíti a fordítót ill. lektort, hogy saját szűk köréből kilépjen, összehasonlítási alapot kapjon, látókörét, ismereteit szélesítse.

A kérdés megoldását - röviden összefoglalva - a következőkben látom:

1. A műszaki fordítói foglalkozás hivatássá emelése, megfelelő képzéssel, erkölcsi és anyagi megbecsüléssel.

2. Olyan képzés nyújtása, mely mind a műszaki fordítói, mind a műszaki lektori munka elvégzésére alkalmassá tesz.

E két követelmény megvalósulása kétségtelenül elősegitené az idegen nyelvre készülő műszaki fordítások ügyét. Természetesen nem old meg minden problémát, melyek közül némelyikkel külön is kellene foglalkozni.

... 0 ...